

Beeldvorming in de praktijk: musea, archieven en het erfgoeddenken

Antwerpen, 13 maart 2004

Als maatschappelijke groep zijn historici zich bijzonder bewust van de gevaren van subjectiviteit. Elke historische bron benadert de feiten vanuit haar eigen perspectief en zelfs de historicus zelf is maar een kind van zijn tijd. In zijn vraagstelling, in zijn interesses leeft hij in de waan van de dag. De voorstelling van het verleden vraagt dan ook een doordachte aanpak, een zorgvuldige, genuanceerde benadering, een uitgeschreven tekst die alle facetten belicht. Het was dan ook te voorzien dat de Dag van de Nieuwste Geschiedenis dit jaar – op zaterdag 13 maart op de stadscampus van de Universiteit Antwerpen – de nodige discussie zou oproepen. Het thema was immers *Historici en het visueel voorstellen van het verleden*.

De museumsector was goed vertegenwoordigd in het panel van de plenaire zitting waarmee de dag opende. **Patrick Lefèvre** van het Legermuseum mocht als stand-in de spits afbijten en hij situeerde de historici meteen als een maatschappelijke groep, het resultaat van een gemeenschappelijke vorming, maar elk individu met zijn eigen verzameling 'beelden' als het resultaat van zijn persoonlijke ontwikkeling. Het primaat van de geschreven tekst als middel om het verleden voor te stellen, zit stevig ingebakken in de opleiding. Maar is dat wel terecht?

Zijn televisie en film dan zoveel minder geschikt, vroeg Lefèvre zich af en hij verwees naar de befaamde reeks documentaires van Maurice De Wilde. Wat met erfgoedlocaties, zoals het fort van Breendonk? Spreekt een archiefdocument – zoals een executiebevel voor Poolse officieren, ondertekend door Beria – niet voor zich? Objecten passen in een historisch verhaal en in musea is de keuze van het object en de manier waarop het getoond wordt van groot belang. Drie borstbeelden op een rij, die dezelfde richting uitkijken, het is niet altijd evident, zeker niet als het om Hitler, Mussolini en Stalin gaat.

De laatste jaren zien we een nieuw elan voor historische musea, zo stelde **Bruno De Wever** (Universiteit Gent) vast. *"Leidt het hoge veranderingstempo in onze samenleving tot een musealiseringstendens"*, zo vroeg hij zich af. In elk geval zijn niet alle historici zo gelukkig met het erfgoedconcept. Raphael Samuel mag er dan al van overtuigd zijn dat het 'erfgoeddenken' bijdraagt tot de democratisering van de samenleving en meespeelt in het vervagen van het onderscheid tussen hogere en lagere cultuur, Lowenthal – het is bekend – is een andere mening toegedaan. Voor hem leidt het tot privatisering en commercialisering. Het erfgoed zal gebruikt worden voor particuliere doeleinden. Er is dan ook een taak weggelegd voor geschiedkundigen, stelt De Wever. Zij moeten waken over de historische representatie in historische musea. Ze moeten ingaan tegen a-historische

Drie borstbeelden op een rij: Hitler, Mussolini en Stalin.
Foto: Legermuseum.

interpretaties. Daartoe moeten ze wel leren functioneren in een museumcontext en dus aanvaarden dat een museumpubliek andere doelstellingen heeft dan de historicus. Maar aan musea wordt in de opleiding helaas te weinig aandacht besteed.

Ronny Gobyn van Tijdsbeeld sloot zich daarbij aan. Hij hield – als professional – een pleidooi voor de professionalisering van de tentoonstellingsmakers. Een tentoonstelling is geen 'boek aan de muur'. Het is een volwaardig communicatiemedium. Een goede tentoonstelling vertelt een verhaal op verschillende niveaus. Ook de andere musea-specialisten benadrukten het interdisciplinaire karakter van een tentoonstelling. Historici moeten dan ook durven het debat aangaan, zei De Wever. En ze moeten leren oog te hebben voor de gevoeligheden van de andere betrokken groepen.

Dat pleidooi hield ook **Marc Reynebeau** in zijn slotbespreking. Waarom hebben historici zo'n ambivalente houding ten opzichte van het beeld? Zij doen toch zelf aan beeldvorming, al is het dan in boekvorm? Het publiek heeft nu eenmaal zijn eigen beeld van het verleden. Historische beelden zijn overal. Ze ontsnappen voortdurend aan de controle van de historici.

Archief en historisch onderzoek

In de namiddag verzorgde de sectie Archief en Hedendaags Documentbeheer van de VVBAD een gevarieerde sessie over archief en historisch onderzoek.

Geschiedenis was lang het exclusieve domein van historici. De professionele geschiedkundige is een monopolist. Die houding staat nu ter discussie. Met die stelling sloot **Marc Jacobs**, directeur van het Vlaams Centrum voor Volkscultuur, onmiddellijk aan bij het thema van de ochtend. Hij kwam dan ook het Vlaamse erfgoedbeleid toelichten. De nadruk

ligt voor de Vlaamse overheid nu op de maatschappelijke positionering. Conservering en ontsluiting komen op de tweede plaats. Het erfgoeddecreet is daarvan een goed voorbeeld. Jacobs schetste de ontwikkeling van het huidige beleid en stelde vast dat er nog altijd geen oplossing is voor de publiekrechtelijke archieven. De toekomst kan twee richtingen uit: het nieuwe kabinet streeft naar een vlucht vooruit en zet daarbij in op communicatie of er komt een tendens naar stabilisering. In elk geval zullen goed opgeleide mensen cruciaal zijn. Het is dan ook jammer dat de academische wereld afwezig is in het erfgoeddebat. Waarop Frank Scheelings reageerde dat erfgoed ruim aan bod zal komen in de nieuwe masterstructuur voor de opleiding Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer. Een snelle herziening van het erfgoeddecreet zal noodzakelijk zijn, stelde Jacobs. Tijdens zijn uiteenzetting zong hij uitgebreid de lof van het eindwerk van Bart De Keyser, stadsarchivaris van Hasselt. Dat wordt in het najaar gepubliceerd in de reeks *Archiefkunde*.

Persoonsdossiers vormen een complex probleem voor de archivaris. Het gaat om omvangrijke bestanden die niet overal gelijk zijn. Ze bevatten stukken met uiteenlopende bewaartermijnen en hun culturele en historische waarde verschilt sterk van organisatie tot organisatie. Welke criteria voor selectie moeten wij voor deze dossiers hanteren, vroeg **Karel Velle** (Rijksarchief Beveren en Universiteit Gent) zich af. Kunnen we anders dan voortdoen zoals we bezig zijn? Dat is alles of niets bewaren. Het enige realistische alternatief is te werken met steekproeven en dat is ook al zo complex. Of stellen we ons de verkeerde vraag? Moeten we ons afvragen hoe wij het personeelsbeleid willen documenteren? In dat geval moeten we de determinanten voor het personeelsbeleid op alle niveaus in kaart brengen. Dit transversale, generaliserende onderzoek zou dan de basis kunnen zijn voor onze selectiebeslissingen. Want uiteindelijk zullen historici moeten beseffen dat niet alles bewaard kan worden.

Selectie was niet de zorg van **Jurgen Mestdagh**, medewerker van de Provinciale Archiefdienst West-Vlaanderen. De archiefreeks *hinderlijke inrichtingen* waar hij op werkt is belangrijk genoeg om in haar geheel te behouden. Ontsluiten is hier de grote uitdaging. Het provinciaal archief ontwikkelde de toepassing Probat waarmee de dossiers ontsloten kunnen worden. Plannen worden gedigitaliseerd en kunnen vanuit Probat opgeroepen worden. De stadsarchieven van Roeselare en Brugge zijn betrokken bij het project. Op termijn kan er gestreefd worden naar uniforme ontsluiting in heel West-Vlaanderen. Historisch zijn

deze dossiers bijzonder interessant voor de industriële archeologie en de geschiedenis van de techniek. Historici met interesse voor milieuvervuiling, geschiedenis van de materiële cultuur, bedrijfs- en conjunctuurgeschiedenis vinden hier een rijke bron.

Een economische insteek vonden de deelnemers ook bij **Piet Creve** (Amsab – Instituut voor Sociale Geschiedenis) die zich afvroeg of de klant koning was in het archief. Maar de klant is niet meer de klant van vroeger. Toen was een eerste, verkennend bezoekje gebruikelijk en waren de eerste vragen algemeen van aard. Nu komen de klanten beter voorbereid naar de leeszaal. Hun vragen zijn preciezer. Allicht speelt de beschikbaarheid van een on-linecatalogus hier een rol. Met nieuwe onderzoekers wordt altijd een intakegesprek gevoerd en er wordt ook steeds nagegaan of het aangevraagde materiaal te maken heeft met het opgegeven onderwerp. Beschikbaarheid van toegangen en het bekendmaken van nieuwe toegangen op archiefbestanden vormen belangrijke stimulansen voor de consultatie. Ook de lijst met thesisonderwerpen – onder andere beschikbaar op de website van het Amsab – werkt stimulerend. Creve stelde vast dat de aard van de onderzoeksthema's evolueert. Er is nu een grotere diversiteit dan tien jaar geleden. De belangstelling voor institutionele geschiedenis neemt af, terwijl de interesse voor nieuwe sociale bewegingen groeit. Er is ook een grotere diversificatie onder de leeszaalgebruikers – en hier gaat het om zowel bibliotheek- als archiefgebruikers. Creve telde meer niet-historici, meer gebruikers uit andere universiteiten dan die van Gent en meer studenten uit hogescholen. De archivaris gebruikt zijn klanten ook als informanten. Hij vraagt hen om andere archieven te signaleren en is blij met opmerkingen over, bijvoorbeeld, tekorten in beschrijvingen. De archivaris blijft een belangrijke rol spelen als wegwijzer doorheen het archief. De klant is dus toch niet helemaal koning.

Bruno Vermeeren, beleidsmedewerker VVBAD
bruno.vermeeren@vbad.be

